

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВНОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ ОСНОВИ
РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

за загальною редакцією д.е.н., проф. Вдовічена А.А.

ЧЕРНІВЦІ
2025

УДК 332.14:338.14
О-64

*Рекомендовано до друку вченою радою Чернівецького
торговельно-економічного інституту ДТЕУ
(протокол № 5 від 26 лютого 2025 року)*

Автори:

Кифяк В.Ф. д.е.н., професор; Вдовічен А.А. д.е.н., професор; Кифяк О.В. д.е.н., професор; Королук Ю.Г. д.н.держ.упр., професор; Вдовічена О.Г. к.е.н., доцент; Лошенко І.Р. к.т.н., доцент; Чичун В.А. к.е.н., доцент; Верстяк О.М. к.е.н., доцент; Кримська А.О. к.е.н., доцент; Чаплінський Ю. Б. к.е.н., доцент; Багрій К.Л. к.е.н., доцент; Бозуленко О.Я. к.е.н., доцент; Хитрова О.А. к.е.н., доцент; Незвещук-Когут Т.С. к.е.н., доцент; Маначинська Ю.А. к.е.н., доцент; Круглянко А. В. к.е.н., доцент; Урсакий Ю.А. к.е.н., доцент; Долга Г.В. к.е.н., доцент; Шупрудько Н.В. к.е.н., доцент; Гищук Р.М. к.геогр.н., доцент; Пенюк В.О. к.е.н., ст. викладач; Мустеца І.В. к.е.н., доцент; Полянко Г.О. ст. викладач; Вдовічен Д.А. студент; Вдовічена П.А. студентка.

Рецензенти:

Верстяк Андрій Васильович, доктор економічних наук, проректор з науково-педагогічної роботи та цифрової трансформації.

Плахута Олена Вікторівна, голова правління ПрАТ «Імпульс».

О-64 **Організаційно управлінські основи розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення :**
колективна монографія / колектив авторів за загальною редакцією д.е.н., проф. Вдовічена А.А. Чернівці : Чернівецький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, 2025. 276 с.

У монографії розглянуто актуальні питання розвитку територіальних громад у повоєнний період, зокрема економічні виклики, міжнародний досвід, стратегічне управління, мотивацію персоналу, маркетингові стратегії, фінансові механізми та потенціал туризму. Досліджено напрямки відновлення економіки України, стратегічні підходи до розвитку громад, роль цифрової трансформації, а також фінансову децентралізацію як інструмент регіонального зростання. Окрема увага приділена соціально-економічному значенню туризму в контексті відновлення територій.

Видання буде корисним для науковців, представників місцевого самоврядування, фахівців з економіки та управління, студентів і всіх, хто цікавиться розвитком громад у сучасних умовах.

УДК 332.14:338.14

Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу

ЧТЕІ ДТЕУ заборонено

58002, м. Чернівці, Центральна площа, 7

© Колектив авторів, 2025

© ЧТЕІ ДТЕУ, 2025

ЗМІСТ

Передмова	5
РОЗДІЛ 1. ВИКЛИКИ, ПРІОРИТЕТИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	8
1.1. Повоєнне відновлення громад: економічні виклики та соціальні пріоритети (Хитрова О.А.)	8
1.2. Міжнародний досвід соціально-економічного розвитку територіальних утворень (Верстак О.М.)	22
1.3. Напрями відновлення економіки України в повоєнний період: макро- та мікроекономічний аспект (Вдовічен А.А., Вдовічена О. Г., Вдовічен Д.А.)	29
Список використаних джерел до розділу 1	41
РОЗДІЛ 2. ПІДХОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	45
2.1. Значення й основні поняття стратегічного управління (Чичун В.А., Вдовічен Д.А.)	45
2.2. Стратегічні альтернативи розвитку громади (Королук Ю.Г.)	53
2.3. Моніторинг сильних та слабких сторін громади (Незвещук-Когут Т.С.)	60
2.4. Методичний підхід як інструмент до аналізу й оцінки потенціалу громади (Чичун В.А., Незвещук-Когут Т.С.)	66
2.5. Запровадження стратегій управління конкурентними перевагами для стратегічного розвитку громади (Чичун, Королук Ю.Г.)	76
Список використаних джерел до розділу 2	81
РОЗДІЛ 3. МОТИВАЦІЯ ТА ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	84
3.1. Характеристика мотиваційних заходів керівника до персоналу, який працює на інтереси громади (Шупрудько Н.В.)	84
3.2. Розробка методики оцінки персоналу (Чичун В.А.)	91
3.3. Формування мотиваційного механізму управління поведінкою персоналу (Чичун В.А., Полянко Г.О.)	98
3.4. Емоційний інтелект в управлінні територіальними громадами за умов воєнного стану (Урсакій Ю.А.)	102
Список використаних джерел до розділу 3	115
РОЗДІЛ 4. МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ І ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ГРОМАД	119
4.1.Маркетингові інструменти підвищення конкурентоспроможності місцевих підприємств торгівлі (Бозуленко О. Я.)	119
4.2. Маркетингове збереження розвитку територіальних громад (Чаплінський Ю.Б.)	133

4.3. Поняття кооперації як основи соціально-економічного достатку територіальних громад (Пенюк В.О.)	144
4.4. Маркетингові стратегії цифрової трансформації для малих і середніх підприємств (Кримська А.О.)	151
4.5. Цифровий маркетинг як інструмент економічного розвитку території (Лошенко І.Р.)	165
Список використаних джерел до розділу 4	174

РОЗДІЛ 5. ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ТА КРИЗ ...	181
5.1. Фінансова децентралізація як чинник регіонального розвитку (Долга Г.В.)	181
5.2. Теоретичні аспекти децентралізації в контексті формування бюджету територіальних громад (Мустеца І.В.)	192
5.3. Обліково-аналітичне забезпечення управління доходами та витратами на прикладі Великокучурівської територіальної громади (Маначинська Ю.А.)	200
5.4. Загальна оцінка успішності реформування місцевого самоврядування в Україні (Кругляно А.В.)	216
Список використаних джерел до розділу 5	222

РОЗДІЛ 6. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТУРИЗМУ У ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	227
6.1. Формування туристичних дестинацій – запорука соціально-економічного розвитку територій (Кифяк В.Ф., Кифяк О.В., Гищук Р.М.)	227
6.2. Розвиток туризму в територіальних громадах у кризові періоди на засадах рекреаційного і соціально-економічного потенціалу (Кифяк В.Ф., Кифяк О.В., Гищук Р.М.)	233
6.3. Оцінка конкурентних переваг сервісних послуг (на прикладі розвитку готельної інфраструктури туристичного комплексу «Мигове» Берегометської територіальної громади) (Кифяк В.Ф., Кифяк О.В., Гищук Р.М.)	238
6.4. Перспективи розвитку гастротуризму України за регіонами в повоєнний період (Багрій К. Л., Вдовічена О.Г., Вдовічена П. А.)	246
Список використаних джерел до розділу 6	271

джерела мінеральної води «Буковинська» в Чудейській територіальній громаді, серед яких: наявність природних рекреаційних ресурсів, в першу чергу гідромінеральних, культових релігійних закладів, пам'яток історії, культури, архітектури, близькість до кордону з Румунією, транзитність території та ін. Отже, є всі умови для визначення територіальної громади як базової території для формування та розвитку туристичної дестинації санаторно-курортного типу, що сприятиме ефективному використанню місцевого потенціалу, розвитку підприємництва та забезпеченню надходжень до бюджету громади, залученню інвестиційних ресурсів, розбудові загальної інфраструктури та економічному розвитку громади.

Загалом, туризм, як складний багатофункціональний вид діяльності та формування туристичних дестинацій у територіальних громадах Чернівецької області має всі передумови стати вагомим фактором економічного зростання як окремих територій, так і Буковини в цілому та сприяти створенню привабливого туристичного іміджу регіону.

Однак розвиток туризму та формування туристичних дестинацій в територіальних громадах нині стримується багатьма факторами, основними з яких є: війна, відсутність в громадах відповідної інфраструктури, обмеженість інвестиційної активності, зокрема іноземних інвесторів, кадрові проблеми, низький рівень сервісу, погана реклама та ін.

6.2. РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ У КРИЗОВІ ПЕРІОДИ НА ЗАСАДАХ РЕКРЕАЦІЙНОГО І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Основою туристичного бізнесу в широкому і загальному сенсі є послуги гостинності та дозвілля. Їх якість впливає на поведінку споживачів, рівень обслуговування та загальний розвиток супутніх продуктів. Немає сумнівів, що такі послуги позитивно впливають на багато національних і регіональних економік. Однак внутрішній туризм та рекреація в Україні продовжують зазнавати складнощів впливу через продовження воєнного стану та наслідки пандемії COVID-19. Багато готелів та інших підприємств, пов'язаних з гостинністю, наразі зіштовхнулися зі значними викликами для подальшого розвитку. Ці ризики створюють непередбачувані умови для тих, хто працює в туристичному секторі, а також для тих, хто залучений до нього як підрядники. Тому нинішня якісна оцінка певних територій та громад України полягає в моніторингу поточних регіональних особливостей розвитку сервісних послуг туризму в умовах постпандемії, військової та соціальної кризи.

Сьогодні, у період воєнного стану та після нього, дуже актуальним питанням є соціальні запити суспільства з вивчення загального рекреаційного потенціалу територій і його впливу на лікування та реабілітацію хворих із посттравматичним стресовим розладом (надалі ПТСР). Нині цій конкретній проблематиці загально-теоретичного та практичного змісту присвячені праці науковців здебільшого за кордоном –

Елізабети Велл Джейн, Б. Мілліган і Дж. Бенет [2]. Поведінка споживачів послуг туризму на стику постпандемічного та посттравматичного розладу була в основі наукових пошуків китайської та американської наукових студій [10]. В Україні праці загально-теоретичного змісту сучасних методів діагностики ПТСР у військовослужбовців [58] і його нинішнього стану проблеми у науці [20] представлені у вітчизняних науковців, таких як О. Романюк, В. Бочелюк, М. Панов, А. Турубарова. Чинники формування поведінки споживачів послуг рекреації та гостинності в Україні, спричинені посттравматичним стресовим розладом, були в центрі уваги колективу доповідачів на міжнародній науково-практичній конференції в Португалії [31].

З початком повномасштабного вторгнення з лютого 2022 року змінилися й передумови та перспективи розвитку туризму в Україні, що вплинуло також і на нинішню поведінку споживачів сфери послуг. Це ще більше видозмінило та ускладнило регіональну й галузеву структуру послуг туризму та гостинності. Більшість регіонів зазнали масштабних міграційних рухів як всередині країни – це внутрішньо переміщені особи, так і в еміграційних – за кордоном як біженці.

Що ж, власне, змінилося після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році в економіці туризму та секторі гостинності? Державне агентство розвитку туризму України підрахувало податки від туристичного сектору за 2023 рік. За цей рік представники української туристичної галузі сплатили на 32% більше податків (1 045 031,7 млн грн), ніж за аналогічний період 2022 року, коли бюджет отримав від неї 1 551,18 млн грн. У порівнянні з аналогічним періодом довоєнного 2021 року сума сплачених податків цього року була на 8% меншою. Тоді від туристичного сектору до скарбниці надійшло 2 231 861 тис. гривень [33], що в грошовому еквіваленті свідчить про вихід на рівень перед початком повномасштабної війни (рис. 6.1). Утім за цими оптимістичними очікуваннями варто пам'ятати про нинішнє зниження самої купівельної спроможності наших споживачів послуг гостинності на тлі здешевлення національної валюти гривні.

У 2023 році загальна кількість платників податків, які здійснюють діяльність у сфері туризму, зменшилася на 9% порівняно з таким же періодом 2022 року. У порівнянні з аналогічним відтинком часу 2021 року кількість юридичних осіб зменшилася на 25%, а кількість фізичних осіб – на 5%, при цьому загальна кількість юридичних осіб була меншою на 22%. У 2021 році кількість юридичних осіб була більшою на 33%, а кількість фізичних осіб – на 22%. Готелі забезпечили 63,6% надходжень до державного бюджету, з найбільшою часткою 1 303 623 млн грн. У 2022 році було сплачено 765 083 млн грн, порівняно з 1 031 042 млн грн за аналогічний час 2021 року. Також ще 10,1% або 205,8 тис. грн забезпечили за рахунок інших засобів тимчасового розміщування. Ще 9,7% або 193,3 тис. грн – з надходжень за рахунок засобів розміщування на період відпустки чи іншого тимчасового розміщення.

Рис. 6.1. Частка та динаміка надходжень від кожного виду діяльності в туризмі за 2023 рік, [33]

Проте навіть у цих переконливих цифрах зростання, всі сектори засобів розміщення втратили у порівнянні з кризовим роком пандемії COVID-19: діяльність готелів та подібних засобів розміщення – 11%, діяльність засобів розміщування на період відпустки – 66%, надання місць кемпінгами та стоянками для житлових автофургонів і причепів – 17%. Сукупно на них у туризмі за цей період припало 80,7% (див. рис. 6.1).

У світлі таких динамічних змін в економічних показниках туристичних та готельних послуг в Україні простежувалися за останній рік і регіональні трансформації. Баланс перерозподілу надходжень від туристичних надходжень у цей час сильно змістився до західних кордонів держави, де тут та по Україні пересічно 80,5% припадало на послуги розміщення. Найбільше в перший час у 2022 році зазнали приросту прикордонні області активної туристичної міграції: +58% Чернівецька, +60% Львівська і +58% Закарпатська області за підсумками та порівнянням із 2021 роком. Вдвічі менше, але все ж позитивно продовжився приріст цих областей і у 2023 році стосовно попереднього 2022 року: +39%, +26% і +30% відповідно. Таким чином Карпатський регіон виокремився в потужного лідера з розвитку рекреаційного, туристичного та зокрема готельного бізнесу. А з-поміж областей найкращою в Україні та Карпатському рекреаційно-туристичному регіоні у порівнянні з динамікою кожного наступного року виявилася Чернівецька, яка на тлі незначних абсолютних податкових надходжень від туризму (12,6-21,4 млн. грн.) вийшла в лідери за рахунок відносних показників.

За цих умов вагомою перевагою всієї рекреаційної інфраструктури Карпат загалом у нинішніх перспективах воєнної та післявоєнної

модернізації суспільства є первинний досвід ведення рекреаційно-психологічної реабілітації та лікування від ПТСР і формування першооснов спеціалізованого кластеру [21, 34]. Масштабні військові дії, що тривають на сході України, перетворили регіон на «гарячу точку», а кількість людей, які прямо чи опосередковано беруть участь у бойових діях та відчувають на собі наслідки війни, зростає з кожним днем. Водночас військове та цивільне середовище в регіоні негативно впливає на їхній психологічний стан. Це призвело до збільшення кількості військових і цивільних осіб з діагнозом посттравматичного стресового розладу (ПТСР).

З наукової точки зору, ця сфера досліджень наразі характеризується відсутністю глибокого вивчення проблеми ПТСР. Це підтверджується публікаціями та дослідженнями зарубіжних учених та експертів Дани Еріксон, Расула Мовата, Джона Бенета та Елізабет Велл, які вивчили ці питання, використовуючи концепцію «Л»: Ландшафт – Традиція – Дозвілля. Наразі існує багато форм, інструментів та методів відновлення життя постраждалих з діагнозом ПТСР [30, 31], а в США, які накопичили в цьому плані чималий досвід, існує сім груп рекреаційних терапій [3]. При цьому метою рекреаційної терапії є ресоціалізація людей з проблемами існування та взаємодії з суспільством через лікувальну рекреаційну діяльність.

Виходячи з цього та у зв'язку з класифікацією туристичних ресурсів, пропонується згрупувати методи рекреаційної терапії наступним чином:

1. Перша і друга групи – методи, розроблені на основі історичних та етнокультурних туристичних ресурсів.

2. Друга, третя та п'ята групи – на базі природних туристично-рекреаційних ресурсів.

3. Четверта, шоста і сьома групи можуть бути віднесені до інфраструктурних туристично-рекреаційних ресурсів та інформаційно-туристичних ресурсів (табл. 6.2).

Нині територіальна громада селища Берегомет з його багатопрофільною інфраструктурою накопичила чималий досвід реабілітації та лікування пацієнтів із ПТСР. Ще у 2014 році, після воєнного вторгнення та політичних змін управління територіями Росією в Криму і на частині Донбасу (ОРДЛО), силами громади за сприяння Державного агентства лісових ресурсів Чернівецького обласного управління лісового та мисливського господарства Державного підприємства «Берегометське лісомисливське господарство» селища Берегомет Вижицького району в Чернівецькій області було започатковано пілотний проєкт із організації та відновлення всієї рекреаційно-медичної інфраструктури. Саме рекреаційні ресурси є основним компонентом для здійснення рекреаційної терапії та активної рекреації загалом.

Таблиця 6.2

**Матриця застосування туристичних ресурсів до методів активної
рекреаційної терапії у США**

Групи активної рекреації у США	Туристично-рекреаційні ресурси			
	Природні туристично- рекреаційні ресурси	Історико- етнокультурні туристично- рекреаційні ресурси	Інфраструктурні туристично- рекреаційні ресурси	Інформаційні туристично- рекреаційні ресурси
Перша група	-	+	-	-
Друга група	+	+	-	-
Третя група	+	-	-	-
Четверта група	-	-	+	+
П'ята група	+	-	-	-
Шоста група	-	-	+	+
Сьома група	-	-	+	+

Отже території, де наявні рекреаційні ресурси, можуть стати підґрунтям для старту та подальшого розвитку рекреаційної терапії надалі та формування повноцінного рекреаційно-реабілітаційного кластеру з лікування ПТСР. Розподіл груп методів рекреаційної терапії вказує на унікальні можливості в управлінні організації рекреаційної терапії в гірській і передгірській частині області Вижницького адміністративного району, після якого дещо слабший потенціал у цьому мають передгірські на півдні Чернівецького району (табл. 6.3). На даний розподіл впливає наявність визначених туристично-рекреаційних ресурсів, які особливим чином вказують на можливість організації розвитку певних груп методів рекреаційної терапії.

Таблиця 6.3

**Бальний розподіл груп методів рекреаційної терапії
адміністративних районів Карпат Чернівецької області відносно
їхнього забезпечення туристично-рекреаційними ресурсами**

Район	Група № 1	Група № 2	Група № 3	Група № 4	Група № 5	Група № 6	Група № 7	Пересічне забезпечення
Вижницький	10	10	10	6,3	10	6,3	6,3	8,4
Чернівецький (південна передгірська частина)	5	5	10	3,8	5	3,8	3,8	5,2
Пересічно по Карпатах в області	7,5	7,5	10	5	7,5	5	5	6,8

Отже, в регіональному аспекті вітчизняний туризм нині досить видозмінився, що пов'язано із затяжною кризою в глобальній економіці через пандемію COVID-19. Вона істотно посилилася та додатково

трансформувала економічну та суспільну карту частини України у зв'язку із повномасштабним вторгненням Росії та запровадженням в нашій країні воєнного стану. Сьогодні ще жодна країна світу не досягнула абсолютних показників доковідного часу в 2019 році. Найближче до повернення собі попередніх позицій до початку 2020 року за кількістю прийнятих міжнародних туристів і отриманих доходів від них перебуває Європа. Цим фактором у період воєнного і повоєнного стану, безумовно, має скористатися Україна, оскільки і туризм, і рекреація є важливим генератором фінансових надходжень до бюджету країни при правильному плануванні та управлінні даним сектором економіки. Для активізації туристично-рекреаційних послуг у такий період, які впливатимуть на поведінку споживачів послуг гостинності, кожна територіальна громада України, що особливо віддалена від лінії фронту з бойовими діями, має:

- популяризувати й надалі внутрішній туризм, який показав свою ефективність порівняно із міжнародним, у кризовий період 2020-2021 рр. пандемії COVID-19, враховуючи всі особливості соціальних запитів як у регіональному, поселенському вимірі, так і статево-віковому, статусному та інших аспектах;

- вивчати власний рекреаційно-інфраструктурний потенціал ресурсів і створювати кластери, залучаючи як давно наявні, так і релоковані в період війни підприємства громади, які спеціалізуються на лікуванні симптомів ПТСР внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців і їхніх сімей;

- прикордонним та тиловим громадам, враховуючи перспективну систему кластерів розселення людності упродовж і після закінчення війни в країні, залучати інвестиції закордонних інвесторів і туристів з країн Європи, США та інших зацікавлених країн для розбудови соціальної, туристичної і рекреаційно-реабілітаційної інфраструктури за стандартами ЄС із метою якнайшвидшої інтеграції України з його країнами-членами.

6.3. ОЦІНКА КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ СЕРВІСНИХ ПОСЛУГ (НА ПРИКЛАДІ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТУРИСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ «МИГОВЕ» БЕРЕГОМЕТСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ)

У широкому та загальному розумінні послуги готелів є складовими туристичних, а їхня якість – формує та впливає на поведінку споживача, рівень сервісного обслуговування та комплексного розвитку туризму і його продуктів. Готелі та туризм також створюють позитивний вплив на економіку багатьох країн чи регіонів. Але зараз, через тривалий воєнний стан і наслідки пандемії COVID-19, вітчизняний туризм все ще переживає важкі часи. Багато готелів та інших підприємств, пов'язаних із туризмом, відчують на собі ті проблеми, які призводять до скорочення їхньої мережі, а у найкритичнішому їхньому прояві – до закриття. Ці ризики

напрямі необхідно розроблення та активне просування гастрономічних турів з використанням місцевої сировини, продуктів харчування та напоїв, концептуальних закладів ресторанного господарства, які підкреслюватимуть автентичність національних традицій у кулінарії. Розроблення таких регіональних гастрономічних турів, зокрема на Буковині, стане перспективами наших наступних наукових досліджень.

Список використаних джерел до розділу 6:

1. Debasis Sahoo Analysing the Tour Guides' Perceptions About Gastronomy Tourism in Himachal Pradesh (2020). Cases on Tour Guide Practices for Alternative Tourism. P.22. DOI: 10.4018/978-1-7998-3725-1.ch008
2. Elizabeth Jane Vella, PhD, Briana Milligan, BA, Jessie Lynn Bennett. Participation in Outdoor Recreation Program Predicts Improved Psychosocial Well-Being Among Veterans With Post-Traumatic Stress Disorder. Military Medicine. Volume 178. Issue 3. March 2013. Pages 254-260
3. Erickson, Dana. Exploring the possibility of using outdoor recreation to promote mental health in veterans with PTSD. (2011). URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Exploring-the-possibility-of-using-outdoor-to-in-Erickson/9d5895f6c9c0328deb62c29b5046272ee1a0321d> (дата звернення 04.01.2024)
4. John D. Mulcahy Historical evolution of gastronomic tourism (2019). Routledge Handbook of Gastronomic. Tourism Chapter. № 2. P. 24-31
5. Knafo R. The invention of the tourist destination : Questions conceptuelles dans le champ du tourisme. 2018. URL: <https://doi.org/10.4000/viatourism.2548> (дата звернення: 01.12.2022)
6. Krool, V., Vdovichen, A., & Hyshchuk, R. (2018). Historical and Cultural Heritage of the Region and its Opportunities in Tourism and Excursion Activities (Case of Chernivtsi Region, Ukraine). GeoJournal of Tourism and Geosites, 23(3), 808–823. URL: https://www.researchgate.net/publication/329120152_HISTORICAL_AND_CULTURAL_HERITAGE_OF_THE_REGION_AND_ITS_OPPORTUNITIES_IN_TOURISM_AND_EXCURSION_ACTIVITIES_CASE_OF_CHERNIVTSI_REGION_UKRAINE (дата звернення 04.11.2023). <https://doi.org/10.30892/gtg.23316-330>
7. Krool, V., Vdovichen, A., Hyshchuk, R., & Dobynda, I. (2021). Sacral Heritage of the Carpathian Region and Management of its Resource Component in Tourism Activity. Journal of Geology, Geography and Geoecology. 30(1). 65-77. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/visnik/fgg/program_60b88924bb29c.pdf (дата звернення 04.11.2023) <https://doi.org/10.15421/112107>
8. Kushniruk H., Rutynskyi M. Development of the Infrastructure of Turkish Restaurants in the Tourist Center of Eastern Europe (2021). The Case of Kyiv. DOI:10.52821/2224-5561-2021-1-73-83
9. Matviichuk L., Lepkyi M., Dashchuk Y., Sydoruk S., Mezentseva I. Approach to formation of enogastronomic tourism based on the geographical

indication system (2023). Journal of Geology, Geography and Geoecology. № 31 (4). С. 689-701. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.15421/112265>

10. Miao L, Im J, So KKF, Cao Y. Post-pandemic and post-traumatic tourism behavior. Ann Tour Res. 2022 Jul;95:103410. doi: 10.1016/j.annals.2022.103410. Epub 2022 May 7. PMID: 35574179; PMCID: PMC9077025

11. Nesterchuk I. Tools and Development Drivers for the Gastronomic Tourism (2022). Economic Affair. Vol. 67. № 04. P. 579-587. DOI:10.46852/0424-2513.4.2022.24

12. Rutynskyi M. Restaurant Industry in the Tourist City of Eastern Europe: Post-COVID-19. Perspectives – The Case of Lviv, Ukraine (2022). Gastronomy, Hospitality, and the Future of the Restaurant Industry: Post-COVID-19 Perspectives. P. 24. DOI: 10.4018/978-1-7998-9148-2.ch012

13. TasteAtlas Awards 23/24. 100 Best Cuisines in the World. URL: <https://www.tasteatlas.com/best/cuisines> (дата звернення: 01.10.2024).

14. Ukraine and the World: the tourism system : monograph / edited by A. A. Mazarak. Prague : Eastern European Center of the Fundamental Researchers (EECFR), 2019. 260 p.

15. World Tourism organization. Global Report on Food tourism, UNWTO, Madrid. 2012. URL: https://www.academia.edu/22622217/Global_Report_on_Food_Tourism_WTO (дата звернення: 01.10.2024).

16. Zastavetska L., Zastavetskyi T., Semehen O., Idiiatov B. Prospects for the Development of Gastronomic Tourism in Ukraine During the Martial Law and Post-War Periods (2024). Acta Academiae Beregsasiensis: Geographica et Recreatio. № 1, P. 13-21. DOI <https://doi.org/10.32782/2786-5843/2023-1-2>

17. Žemla M. Tourism destination : The networking approach. Moravian Geographical Reports. 2016. № 24 (4). P. 2-14

18. Аналіз ринку закладів громадського харчування в Україні (HoReCa). 2024 рік. URL: <https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-rynka/analiz-rynka-zavedenij-obshestvennogo-pitaniya-v-ukraine-2024-god> (дата звернення: 01.10.2024).

19. Андренко І., Шестірко А. Особливості функціонування готельних ланцюгів в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-6>

20. Бочелюк В. Й., Панов М. С., Турубарова А. В. Посттравматичний стресовий розлад : стан проблеми, психодіагностика та психологічна допомога. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*. 2022. № 2. С. 51-63. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipp_2022_2_7

21. Брич В., Кифяк О. Теоретико-методологічні основи формування туристичних дестинацій у західноукраїнських прикордонних регіонах. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2021. Вип. 4. С. 114-126

22. Буковинська А. Виробництво мінеральної лікувально-столової води. URL: <https://top20.ua/cv/dim-i-pobut/dostavka-vodi/bukovinskaya-proizvodstvo-mineralnoy-vodyi.html> (дата звернення: 12. 01.2023)

23. Виноградова О. В., Куценко О. В. Чинники формування конкурентних переваг підприємств готельного бізнесу. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2012. Вип. 1(2). С. 227-233. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2012_1%282%29__34 (дата звернення 04.11.2023)

24. Вишневська Г. Еволюція сфери гостинності міста Києва другої половини XIX – початку XX століття в контексті розвитку українського туризму: автореф. дис. ... к. культурол. Київ, 2018. 22 с.

25. Галасюк С. С. Оцінка конкурентоспроможності підприємств готельного господарства Одеської області. *Економіка. Управління. Інновації. Серія : Економічні науки*. 2014. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_2_17 (дата звернення 04.11.2023)

26. Гапоненко Г. І., Євтушенко О. В., Шамара І. М., Болото К. І. Перспективи розвитку гастротуризму України в повоєнний період. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна*. 2023. № 17. С. 128-140. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2023-17-11>

27. Гастропадщина України : проєкт Українського центру культурних досліджень. URL: <https://gastroheritage.com.ua/ua> (дата звернення: 03.10.2024).

28. Гищук Р. Вплив туризму на розвиток готельної інфраструктури регіону в кризовий і посткризовий період. Розвиток готельної інфраструктури Буковини в період кризи. За заг. ред. В. Ф. Кифяка. Чернівці, ЧТЕІ КНТЕУ, 2021. С. 97-123.

29. Гищук Р. Детермінованість впливу туризму на розвиток і управління готельною інфраструктурою регіону в кризовий період. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. Чернівці : ЧТЕІ КНТЕУ, 2021. Вип. I (81). Економічні науки. С. 8-25. URL: <http://chtei-knteu.cv.ua/herald/content/download/archive/2021/v1/1.pdf> (дата звернення 04.11.2023). DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-1.81.01>

30. Гищук Р., Крецький О. Чинники формування поведінки споживачів послуг рекреації та гостинності в Україні, спричинені посттравматичним стресовим розладом. The XVIII International Scientific and Practical Conference «Actual scientific ideas of the development of the latest technologies», May 06-08, 2024. Lisbon, Portugal. PP. 65-67 (260 p.) ISBN – 9-789-40372-400-3

31. Гищук Р. До питання розвитку рекреаційно-оздоровчого кластеру для лікування посттравматичного стресового розладу. *Науковий вісник ЧНУ ім. Ю. Федьковича. Географія*, 2017. Вип. 785: Географія. С. 54-59

32. Голод А. П., Мороз С. Р., Феленчак Ю. Б. Підходи до аналізу санаторно-курортного господарства у структурі регіональних туристичних

систем. Міжнародний науково-виробничий журнал : сталий розвиток економіки. 2019. С.118-124.

33. ДАРТ (Державне агентство розвитку туризму України). Динаміка податкових надходжень по областях за 2023 рік. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/dinamika-podatkovih-nadhodzhen-po-oblastyah-za-2023-rik> (дата звернення 04.01.2024)

34. Жодних компромісів! Мінеральна вода «Буковинська» - якість перевірена роками! URL: <https://molbuk.ua/news/239846-zhodnykh-kompromisiv-mineralna-voda-bukovynska-ia-kist-perevirena-rokamy>. (дата звернення: 03.02.2023).

35. Звіт за результатами опитування «Результати онлайн-опитування щодо подорожей Україною під час війни». Державне агентство розвитку туризму : веб-сайт. URL: <https://www.tourism.gov.ua/statistic> (дата звернення: 03.10.2024).

36. Кифяк В. Ф. Сфера рекреації та туризму як складова регіональної економічної системи. Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. 2006. № 1. С. 116-119.

37. Кифяк В. Ф., Кифяк О. В. Рекреаційна спеціалізація як умова посилення конкурентоспроможності регіону. *Формування ринкових відносин в Україні*, 2009. Вип.12. С. 157-161

38. Колодійчук А. В. Фактори впливу на конкурентоспроможність підприємств готельного бізнесу. *Формування ринкових відносин в Україні*, 2016. № 5. С. 63-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2016_5_19 (дата звернення 04.11.2023)

39. Комарніцький І. О. Гостинність як культурне явище: історіографічний огляд. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. 2012. Вип. 18. Т. II. С. 17-21

40. Корж Н. В., Басюк Д. І. Управління туристичними DESTINATIONAMI : підручник. Вінниця : «ПП «ТД Едельвейс і К», 2017. 321 с.

41. Коркуна О. І., Никига О. В., Підвальна О. Г. Гастрономічний туризм як чинник соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Економічний простір*. 2020, № 155. С. 40-43.

42. Корнілова В. В., Корнілова Н. В. Сучасні тенденції розвитку гастрономічного туризму. *Ефективна економіка*. 2018, № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6112> (дата звернення: 03.10.2024).

43. Костира І. О., Білецька О. О. Гастрономічний туризм як інструмент культурного брендингу України. *Питання культурології*. 2021, № (38). С. 301-313. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.38.2021.247174>

44. Красовський С. О. Гастрономічний туризм як актуальний тренд сучасної культури. *Питання культурології*. 2021, № (37). С. 169-180

45. Матвійчук Л., Чепурда Л., Чепурда Г. Перспективи впровадження системи управління безпечністю та якістю продукції ресторанного

господарства. *Інновації та технології в сфері послуг і харчування*. 2022, № 2 (6). С. 9-14. DOI: [https://doi.org/10.32782/2708-4949.2\(6\).2022.2](https://doi.org/10.32782/2708-4949.2(6).2022.2)

46. Михайлюк О, Хумаров О. Перспективи розвитку гастрономічного туризму в Україні. *Економічні інновації*. Том 22, Вип. 2 (75). 2020. С.71-81.

47. Музиченко К. Особливості зарубіжних систем управління якістю послуг готельного бізнесу і створення системи конкурентних позицій туристичного сектору України. *Економічний аналіз*, 2013. Т. 12(1). С. 226-230. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/escan_2013_12\(1\)__47](http://nbuv.gov.ua/UJRN/escan_2013_12(1)__47) (дата звернення 04.11.2023)

48. Наказ МОЗ 06.02.2008 N 56 «Про затвердження клінічних протоколів санаторно-курортного лікування в санаторно-курортних закладах (крім туберкульозного профілю) для дорослого населення/
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0056282-08#Text> (дата звернення: 21.12.2022)

49. Пітюлич М. І., Мороз С. Р. Модернізація санаторно-курортного господарства як чинник розвитку соціального туризму. URL: [file:///D:/Downloads/341-Article%20Text-647-1-10-20210603%20\(3\).pdf](file:///D:/Downloads/341-Article%20Text-647-1-10-20210603%20(3).pdf) (дата звернення: 23.01.2023)

50. Полтавська О. В. Аналіз чинників конкурентоздатності у процесі стратегічного розвитку підприємств готельного бізнесу. *Інвестиції: практика та досвід*, 2016. № 21. С. 53-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_21_11 (дата звернення 04.11.2023)

51. Поплавська А. Феномен гостинності у соціокультурному просторі: від витоків до сучасності: дис. к. культур. Київ, 2017. 209 с.

52. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2001 № 805 «Про затвердження Загального положення про санаторно-курортний заклад». Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/805-2001-%D0%BF#Text>

53. Природні лікувальні ресурси: абетка користувача: інформаційно-аналітичний довідник / за заг. ред. Бабова К. Д., Безверхнюк Т. М., Кисилевської А. Ю. : Державна установа «Український науково-дослідний інститут медичної реабілітації та курортології МОЗ України». «Поліграф»: Одеса, 2021. 76 с.

54. Про внесення змін до Закону України «Про туризм»: Закон України від 18.11.2003 р. № 1282-ІУ. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 13. Ст. 180.

55. Про курорти : Закон України від 5 жовтня 2000 р. № 2026-III (із змінами). *Офіційний вісник України*. 2000. № 44. Ст. 1884.

56. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII (із змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

57. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР (із змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 31. Ст. 241.

58. Романюк О. О. Постравматичний стресовий розлад як наслідок впливу бойового стресу на військовослужбовців. *Вісник Національного*

університету оборони України, 2020. Вип. 5. С.161-165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2020_5_23

59. Скорина Т. М. Оцінка міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних готельних підприємств. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. *Економічні науки*, 2016. Вип. 1. С. 143-150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpuvgrp_ekon_2016_1_19 (дата звернення 04.11.2023)

60. Туристські дестинації (теорія, управління, брендинг) : монографія / А. А. Мазаракі, Т. І. Ткаченко, С. В. Мельниченко та ін. ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. Київ : КНТЕУ, 2013. 388 с

61. Фесенко Г. О. Гастротуризм як актуальний тренд сучасного розвитку сфери туризму в Україні. *Ефективна економіка*. 2021. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8884> (дата звернення: 03.10.2024).

62. Хитрова Ольга. Готельно-ресторанний бізнес у воєнний час: виклики та напрями відновлення. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. Чернівці: ЧТЕІ ДТЕУ, 2022. Вип. III (87). Економічні науки. С. 70-84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSUNU_2013_16_44 (дата звернення 04.11.2023). DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2022-3.87.05>

63. Шаповалова О.М. Інноваційна діяльність, як основа підвищення конкурентоспроможності готельного господарства. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*, 2013. № 16. С. 224-228. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSUNU_2013_16_44 (дата звернення 04.11.2023)